

พุทธตันตระ

Buddha Tantra

(Received: Jan 9, 2020 Revised: June 2, 2020 Accepted: June 13, 2020)

พริยานาถ พีรยาวิชิต¹

Piriyanaath Peerayawichit

ประยงค์ แสนบุราณ²

Prayong Sanburan

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ถึงกำเนิดและ พัฒนาการ ลักษณะสำคัญ และเป้าหมายของนิกายตันตระ ตลอดจนถึงแนวโน้มของนิกายตันตระ ในประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนานิกายตันตระเกิดขึ้น จากแรงกดดันทางสังคมในสมัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อของฮินดู ที่นิยมการสวดมนต์อ่อนน้อม นิยมด้านไสยศาสตร์ และความลึกลับพิสดารมากกว่า การเข้าถึงหลักธรรม ดังนั้นจึงมีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งพยายามที่จะดึงศาสนิกชน โดยนำวิธีการแบบฮินดู กล่าวคือการปฏิบัติแบบนิกายตันตระเข้ามาเผยแพร่ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา ลักษณะเฉพาะที่สำคัญของนิกายตันตระ พบว่า มีลักษณะเป็นความลึกลับ เป็นบทสวดเสริณู เป็นคาถาอาคมหรือไสยศาสตร์ และเป็นการพลีชีพหรือบูชาญซึ่งเป้าหมายของพุทธตันตระนี้ จากผลการศึกษา ได้พบว่า เป็นการแย่งชิงศาสนิกชน เป็นวิธีการฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ของพุทธศาสนิกชน และเป็นการบรรลุสัจธรรม ปัจจุบันความเชื่อแบบนิกายตันตระ เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในสังคมไทยและได้รับการตอบรับจากสังคมเป็นอย่างมาก

¹นักวิชาการศาสนาชำนาญการ ดร. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

²ศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

เนื่องจากประชาชนไม่ได้มุ่งเป้าหมายในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง อีกทั้งพระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ชี้ทางที่ถูกต้องตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาให้กับประชาชนจึงทำให้เกิดแนวความคิดสนับสนุนความเชื่อแบบนิกายตันตระเพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ: พุทธศาสนา (นิกายตันตระ)

Abstract

This article aims to study and analyze the origin and development, key characteristics, and goals, including the trends of Tantra Doctrine in Thailand. The study shows that Tantric Buddhism had been originated from the social pressure at the time, especially the Hindu beliefs admired for praying, superstition, and mystery rather than getting in the dharma principle. Therefore, a group of monks had tried to lead followers by using the Hindu way which is bringing the practice of Tantra to be disseminated until it became one doctrine of Buddhism. It is found that the key characteristics of Tantra are mystery, encomium, magic spell or black magic, and sacrifice. The goals of Tantric Buddhism according to the study has been founded that they are the usurpation of followers, the way to strengthen mentality, the spiritual anchor for Buddhists and the truth achievement. At present the belief of Tantra Doctrine has played a greater role and been received a positive response exceedingly in Thai society since people do not aim to deeply study Buddhism principles, and most of monks do not guide people in the right direction. Therefore, there are a lot of supporting ideas for Tantric Buddhism.

Keywords: Buddism (Tantra)

บทนำ

พระพุทธศาสนาได้เกิดมาท่ามกลางสภาพแวดล้อมของอิทธิพลที่หลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น ศาสนา ลัทธิ ความเชื่อ และค่านิยมที่ถูกกำหนดโดยกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่าเป็นศาสนาเป็นตัวแทนของเทพเจ้าหรือเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า แต่ละลัทธิ ศาสนา ล้วนเต็มไปด้วยพิธีกรรมและความเชื่อมากมาย ซึ่งกลุ่มคนเหล่านั้นได้บัญญัติขึ้นมาเพื่อให้คนในสังคมประพฤติตาม โดยอ้างสิ่งที่ไม่เห็นหรือสิ่งที่อยู่เหนือสัมผัสว่ายิ่งใหญ่กว่าสิ่งอื่นในโลก และจักรวาล ความดีความชั่ว อยู่ที่เทพบันดาลจึงได้บัญญัติพิธีกรรมขึ้นมาบูชาเทพเจ้าบนรากฐานของความเชื่อตามคัมภีร์พระเวท ทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส จึงได้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ สืบต่อกันมา

หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เจ้าลัทธิ และศาสนาที่มีอยู่เดิม จึงได้หาอุบายที่จะให้ประชาชนหันกลับมานับถือและปฏิบัติตามความเชื่อเดิมอยู่ทั้งในขณะนั้นพระสงฆ์เริ่มขาดความสามัคคี การปฏิบัติย่อหย่อนต่อพระธรรมวินัยทำให้ประชาชนขาดที่พึ่งทางใจ ศาสนาพราหมณ์จึงได้เผยแพร่ศาสนาโดยหันมาเน้นที่พิธีกรรม และบทร่ายมนต์ที่ลึกลับศักดิ์สิทธิ์เพื่อบูชาเจ้า เรียกว่า ฮินดูตันตระ นอกจากนี้แล้วยังใช้มนต์ในการป้องกันและเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับชีวิตอีกด้วย ประชาชนได้หันกลับไปนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นจำนวนมาก พระสงฆ์บางกลุ่มจึงพยายามที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแพร่ของพระพุทธเจ้าใหม่เพื่อให้เข้าได้กับสังคมนิยมสมัยนั้น โดยการนำหลักธรรมหรือคุณของพระพุทธเจ้ามาผูกเป็นบทสวดสรรเสริญเพื่อเป็นอุบายให้ประชาชนเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าก็มีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน เมื่อมีการสวดเป็นประจำแล้วทำให้มีการเชื่อถือว่ามี ความศักดิ์สิทธิ์เหมือนจริง เรียกว่า พุทธมนต์ เพื่อใช้เป็นอุบายแย่งศาสนา กันพราหมณ์ ต่อมาพระสงฆ์ในยุคหลังได้ยึดว่าบทสวดสรรเสริญนั้นศักดิ์สิทธิ์จริง จึงได้เผยแพร่สืบทอดกันมาโดยให้ความสำคัญของเนื้อแท้ทางธรรมน้อยลง และประกอบพิธีกรรมมากขึ้นทั้งหลักเดิมของพระพุทธศาสนา มีการสอนเรื่องเวทมนตร์คาถาอย่างจริงจังในยุคของมหาวิทยาลัยนาลันทาซึ่งมีพระสงฆ์

จากหลายประเทศเข้ามาเรียนเวทมนตร์คาถา เมื่อถูกศาสนาอิสลามรุกราน จึงทำให้พระสงฆ์หนีภัยสงครามเข้ามาสู่ประเทศต่าง ๆ และได้้นำความเชื่อ เรื่องราวเวทมนตร์คาถาเข้าไปด้วย ชาวพุทธเถรวาทก็ได้รับอิทธิพลความเชื่อ เป็นเรื่องเวทมนตร์คาถา ปาฏิหาริย์ เรียกวิธีการนี้ว่า “พุทธตันตระ” ชาวไทย ที่เป็นพุทธศาสนิกชนฝ่ายเถรวาทส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องคาถาอาคม และความศักดิ์สิทธิ์มาตั้งแต่อดีต จะเห็นได้จากการที่มีการถือของขลัง ถือเวทมนตร์คาถา ถือไสยศาสตร์ มีการสร้างวัตถุมงคลขึ้นมาปลุกเสก โดยใช้น้ำมันตรี ทั้งที่เป็นเมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี ซึ่งล้วนแต่ได้รับอิทธิพล จากตันตระทั้งสิ้น ซึ่งได้ถูกนำมาผสมผสานกับแนวความเชื่อของพระพุทธศาสนาเถรวาท (แสง จันทร์งาม, 2544, น. 42) เป็นการผสมผสานความเชื่อโดยมีพระพุทธศาสนา เป็นแกนนำและสร้างพิธีกรรมมากมายเพื่อตอบสนองความต้องการของคนท้องถิ่น และให้สามารถเข้าไปนั่งอยู่ในใจของคนได้ง่ายมากขึ้นจนบางครั้งหลักการเดิม ของพระพุทธศาสนาค่อย ๆ ถูกกลบเลือนไปจากคน ยุคต่อมาจึงทำให้อิทธิพล ของนิกายตันตระ เข้ามามีบทบาทมากต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย ตลอดจนถึงอิทธิพลที่มีต่อความต้องการของประชาชน

พุทธตันตระ: กำเนิดและพัฒนาการ

พุทธตันตระมีกำเนิดและพัฒนาการที่ยาวนานสลับซับซ้อน ซึ่งตามประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียได้มีนิกายการศาสนา แบ่งระยะความเจริญรุ่งเรืองออกเป็น 3 ระยะ คือ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2513, น. 232) ระยะแรก พ.ศ. 1 ถึง พ.ศ. 500 พระพุทธศาสนานิกายสาวกยานรุ่งเรือง ระยะสอง พ.ศ. 500 ถึง พ.ศ. 1000 พระพุทธศาสนานิกายมหายานรุ่งเรือง ระยะสาม พ.ศ. 1000 ถึง พ.ศ. 1500 พระพุทธศาสนานิกายตันตระยานรุ่งเรือง เมื่อประมาณ พ.ศ. 1000-1500 พุทธตันตระได้พัฒนาขึ้นในประเทศอินเดีย ทางตอนเหนือบริเวณแคชเมียร์และประเทศเนปาล โดยพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา กลุ่มหนึ่งได้รับเอาแนวความคิดแบบตันตระของฮินดูมาใช้ โดยมีวัตถุประสงค์

ดั้งเดิมเพื่อที่จะตีกระแสมานิยมของสังคมแข่งกับฮินดู เรียกว่า “พุทธตันตระ” การเกิดขึ้นของนิกายตันตระเป็นการพัฒนาครั้งสุดท้ายของพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย นิกายนี้ได้ดำรงอยู่จนถึงสามสมัยด้วยกันคือ สมัยแรกมีชื่อเรียกว่า “มันทรยาน” ได้เริ่มขึ้นในศตวรรษที่ 4 แต่เพิ่งจะมีการเคลื่อนไหวกันอย่างจริงจังหลังจาก ค.ศ. 500 นิกายนี้ได้ก่อให้เกิดเวทมนต์คาถาต่าง ๆ ขึ้นมากมาย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะใช้เวทมนต์คาถาเหล่านั้นเข้าช่วยในการแสวงหาพระโพธิญาณได้ง่ายขึ้น ดังนั้นในพระพุทธศาสนาจึงมีมนต์และเทพเจ้าองค์ใหม่เกิดขึ้น และหลังจาก ค.ศ. 750 นิกายตันตระนี้ก็ได้รับการจัดระบบใหม่ขึ้น มีชื่อเรียกใหม่ว่า “วัชรยาน” ซึ่งก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับคำสอนดั้งเดิมอยู่ในเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ (Five Tathagatas) ซึ่งในช่วงเวลานี้แนวโน้มในการปฏิบัติตลอดถึงระบบต่าง ๆ ในนิกายนี้ได้ปรากฏขึ้น ในระหว่างนิกายเหล่านั้นนิกายที่เอาใจใส่เป็นพิเศษคือ “นิกายสัทสขยาน” ซึ่งคล้ายกับนิกายฌานของจีนที่ได้เน้นหนักในการทำสมาธิและเจริญวิปัสสนา อีกทั้งสอนโดยการใช้ปริศนาปัญหาธรรมและภาพปริศนาต่าง ๆ หลีกเลี่ยงการใช้ระบบการเรียนการสอนต่าง ๆ ที่กำหนดตายตัว โดยหันไปใช้วิธีการที่กำหนด ไว้อย่างกว้าง ๆ แทน เมื่อถึงปลายของยุคที่ 3 ในศตวรรษที่ 10 “กาลจักรยาน” ได้เกิดขึ้นซึ่งกาลจักรยานนี้เป็นเครื่องหมายให้เห็นว่า นิกายนี้ได้ขยายขอบเขตแห่งคำสอนกว้างยิ่งขึ้นและเน้นหนักในทางโหราศาสตร์ (เอ็ดเวิร์ด โคนซ์, ม.ป.ป., น. 98)

ตามประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจะเห็นว่า พระพุทธศาสนาแบบตันตระนี้เกิดขึ้นมา เพราะแรงกดดันทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความเชื่อของฮินดู เนื่องจากคนในสมัยนั้นนิยมการสวดมนต์ อ้อนวอน นิยมด้านไสยศาสตร์ และความลึกลับพิสดารมากกว่าการเข้าถึงหลักธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้จึงได้มีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งพยายามที่จะนำวิธีการแบบฮินดูเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนเห็นว่าคาถาอาคมและความลึกลับของพระพุทธศาสนาก็มีเหมือนกันเพียงแต่ที่ผ่านมาไม่ได้เปิดเผยให้คนนอกได้รับรู้เพราะว่าพระพุทเจ้าทรงห้ามไว้ แต่เมื่อประชาชนมีท่าทีอย่างนั้นจึงจำเป็นต้องเปิดเผยตัวออกมาเพื่อ

สนองความต้องการ และเพื่อช่วยให้สามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาได้โดยง่าย ต่อมาพระสงฆ์ได้มีพฤติกรรมหมกมุ่นในไสยศาสตร์ และพิธีกรรมอันลึกลับถึงขนาดนำเอาเรื่องการร่วมเพศเข้ามาเป็นหนึ่งในทางที่จะทำให้บรรลุถึงพระนิพพานได้ โดยกล่าวว่าภาวะที่คนสามารถสัมผัสกับความหลุดพ้นได้อย่างรวดเร็วคือการถึงจุดสุดยอดในขณะร่วมเพศกับสตรี เมื่อมีการปฏิบัติเช่นนี้มากขึ้น หลักการเดิมของพระพุทธศาสนาก็เปลี่ยนไปกลายมาเป็นสัทธรรม ปฏิรูปการปฏิบัติตัวของพระสงฆ์ไม่ต่างอะไรกับนักบวชของศาสนาพราหมณ์อื่นดูจนแยกแทบไม่ออก ต่อมาเมื่อเกิดศึกสงครามพระสงฆ์ก็จะอาสาเป็นผู้นำในการใช้มนต์คาถาหรือไสยศาสตร์ขับไล่เข้าศึก จนทำให้กษัตริย์และเหล่าทหารเข้าใจว่ามีพระสงฆ์ช่วยร่ายมนต์เท่านั้นก็สามารถขับไล่เข้าศึกและเอาชนะกองกำลังที่เกรียงไกรได้ ดังนั้นกษัตริย์และทหารจึงไม่เตรียมพร้อมที่จะรบ เมื่อเข้าศึกยกทัพมาจึงทำให้พ่ายแพ้สงคราม พระสงฆ์ที่เชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความชำนาญทางไสยศาสตร์ได้หลบหนีภัยสงครามเข้าไปสู่ประเทศใกล้เคียง เช่น ประเทศทิเบต เนปาล เป็นต้น และได้้นำการปฏิบัติแบบพุทธตันตระเข้าไปเผยแผ่ด้วยทำให้ประเทศเหล่านั้นได้รับเอามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติรวมทั้งสร้างพิธีกรรมที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

ลักษณะสำคัญของนิกายตันตระ

เนื่องจากนิกายตันตระเป็นกระบวนการที่ว่าด้วยศาสตร์แห่งความลึกลับยากที่จะรู้และยากที่ประชาชนทั่วไปจะเข้าใจได้ ตันตระส่วนใหญ่จึงได้รับการสืบทอดในลักษณะทายาทแห่งตันตระ หรือผู้ที่มีบุคลิกภาพเหมาะสมเท่านั้น ผู้ใช้ตันตระจะใช้ชีวิตแปลกกว่าคนธรรมดาเพราะว่าตันตระแต่ละอย่างจะมีข้อห้ามมากมาย ซึ่งลักษณะเฉพาะที่สำคัญของตันตระ มีดังต่อไปนี้

1. มีลักษณะเป็นความลึกลับ

ตันตระมีลักษณะและมืองค์ประกอบเฉพาะแล้วแต่จะเป็นตันตระประเภทไหน แต่จุดร่วมที่ตันตระมีเหมือนกันก็คือ “ความลึกลับ” และตันตระยังได้พัฒนาสัญลักษณ์เป็นตัวหนังสือที่ลึกลับหรือแผนภูมิลึกลับที่เรียกว่า

ยันต์ หรือจักร อีกด้วย (จำนง ทองประเสริฐ, 2540, น. 335) ตันตระประเภทใดที่มีความลึกลับและสลับซับซ้อนมากเท่าใดก็จะได้รับความเชื่อถือมากเท่านั้น อันถือเป็นเครื่องมือในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์

2. มีลักษณะเป็นบทสรรเสริญ

ในสมัยบรรพกาลเมื่อใดที่มนุษย์เกิดความกลัวและไม่มั่นใจในความปลอดภัยของตนเองและชนเผ่าก็จะสรรหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความปลอดภัย เมื่อประกอบกับความเชื่อที่ว่าบางสิ่งบางอย่างที่มีพลังอำนาจมาคอยบังคับบัญชาการให้เกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น พายุร้าย ไฟป่า น้ำท่วม ฝนแล้ง เป็นต้น เหล่านี้ล้วนตกอยู่ในอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า “เทพเจ้า” ซึ่งเชื่อว่ามีมากมายหลายพระองค์ตามแต่ความเชื่อของแต่ละชนเผ่า เครื่องมือในการบวงสรวงเทพเจ้าประกอบด้วยหลายสิ่งหลายอย่างตามความเชื่อว่าเทพเจ้าจะชอบสิ่งนั้น เครื่องมือชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญและขาดเสียไม่ได้ทุกครั้งที่การบวงสรวงก็คือ “บทสรรเสริญเทพเจ้า” (แสง จันทรงงาม, 2531, น. 277)

3. มีลักษณะเป็นคาถาอาคมหรือไสยศาสตร์

คาถาอาคมและไสยศาสตร์นับว่าเป็นจุดเด่นที่มีความสำคัญมากต่อการบ่งบอกลักษณะของตันตระ เมื่อย้อนดูประวัติศาสตร์โลกจะเห็นว่าทุกชาติทุกศาสนาจะมีแนวความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์อยู่ด้วยทุกชาติ ทุกศาสนา ไม่ว่าชาตินั้นจะเป็นชาติที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำความเจริญทางวัตถุก็ตาม ไม่เว้นแม้กระทั่งพระพุทธศาสนาซึ่งความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และเวทมนต์คาถาได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อความคิด ความเชื่อ จนทำให้พระบางรูปในพระพุทธศาสนาต้องวิวัฒนาการตัวเองเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยนำความเชื่อแบบไสยศาสตร์เข้ามาผสมผสานกับพระพุทธศาสนาเรียกว่า “พุทธตันตระ”

ดังนั้นไสยศาสตร์จึงเป็นพัฒนาการของตันตระ เป็นระบบความเชื่อที่ว่าด้วยการใช้อำนาจลึกลับดลบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่าง ๆ แก่บุคคล โดยองค์ประกอบมนต์คาถามีอยู่ 3 ประการ คือ คาถาอาคม พิธี และเงื่อนไขของผู้ปฏิบัติ (อุทัย หิรัญโต, 2526, น. 133)

4. มีลักษณะเป็นการพลีหรือบูชาญ

ความเชื่อเรื่องการบูชาญเป็นความเชื่อที่เกิดจากการสวามิภักดิ์ คือ การยอมตนเป็นข้ารับใช้ต่อเทพเจ้าที่ตนเองนับถือ โดยเชื่อว่าถ้านำสิ่งต่าง ๆ ไปถวายแด่เทพเจ้า พระองค์ก็จะมี ความพึงพอใจ เมื่อพระองค์มีความพึงพอใจแล้วพระองค์ก็จะประทานสิ่งต่าง ๆ ตามที่เราต้องการมาใช้ในการบูชาญ บางครั้งใช้สิ่งของที่เชื่อว่าเทพเจ้าชอบ เช่น ของใช้ อาหาร เครื่องดื่ม และเหล้า เป็นต้น แต่การบูชาญบางครั้งใช้ชีวิตเป็นเครื่องบูชา เช่น บางลัทธิเชื่อว่าการฆ่าสัตว์เพื่อบูชาเทพเจ้าจะมีอานิสงส์มาก เป็นต้น

การบูชาญมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญซึ่ง Miall Edwards ได้แสดงจุดยืนของการบูชาญไว้ 4 ประการคือ (แสง จันทรงาม, 2531, น. 278)

ประการที่หนึ่ง เพื่อแสดงความกตัญญูแก่เทพเจ้าที่ได้ประทานผลสำเร็จบางอย่างให้เพื่อแสดงความขอบคุณ

ประการที่สอง เพื่อเป็นการต่อรองกับเทพเจ้าว่าเมื่อเขาถวายสิ่งนี้แก่เทพเจ้าแล้วเทพเจ้าจะต้องประทานพรบางอย่างแก่เขาเป็นการพัฒนา มาจากประการที่หนึ่ง

ประการที่สาม เพื่อร่วมวงการและติดต่อกับเทพเจ้าทำให้เกิด ความใกล้ชิดสนิทสนมกับเทพเจ้า

ประการที่สี่ เพื่อประนีประนอมหรือคืนดีกับเทพเจ้าเพราะเชื่อว่าบางครั้ง มนุษย์ก็ทำอะไรบางอย่างที่ขัดใจเทพเจ้า เทพเจ้าจึงไม่ประทานพรให้ จึงต้องทำพิธีบูชาญเพื่อให้เทพเจ้าพอใจและจะได้คืนดีกับเทพเจ้าลักษณะที่สำคัญ ของต้นตระกูลทั้ง 4 ลักษณะนั้น ทำให้ลัทธิความเชื่อแบบนิยายต้นตระกูล ได้กลายมาเป็นที่ยอมรับแพร่หลายของทุกชาติศาสนา ทุกชนชั้นวรรณะ ซึ่งก็ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อมาจนบางแห่งได้กลายมาเป็นวัฒนธรรมประเพณี ระดับชาติที่คนทั้งชาติต้องปฏิบัติร่วมกัน เมื่อมีความต้องการอะไรที่เกินวิสัย จะทำได้ก็ร้องขอหรืออ้อนวอนสรรเสริญกับเทพเจ้า เมื่อยังไม่ได้ตามที่ต้องการ ก็จะเช่นสังเวยเพื่อบูชาเทพเจ้าและแลกเปลี่ยนกับพรบางประการ เมื่อสรรเสริญ

และเช่นสรวงสังเวดแล้วยังไม่ได้ตามที่ต้องการก็จะใช้วิธีการทางไสยศาสตร์ใช้เวทมนต์คาถาเพื่อบังคับให้ได้มา บางคนเฝ้าเชื่อว่าเวทมนต์คาถาของพวกตนสามารถบังคับให้เทพเจ้ายอมจำนนและประทานสิ่งที่ตนต้องการได้ เมื่อรวมความแล้วลักษณะที่สำคัญของนิกายตันตระก็คือความลึกลับซับซ้อนยากที่คนปกติสามัญธรรมดาจะรู้และเข้าใจได้ โดยเป็นลักษณะสำคัญของตันตระที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในมนุษยชาติ

เป้าหมายของพุทธตันตระ

ถึงแม้ว่าพุทธตันตระจะเกิดขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์เพื่อที่จะแข่งขันกับฮินดูตันตระอย่างชัดเจนก็ตาม แต่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาแบบนิกายตันตระก็เพื่อที่จะเข้าสู่ความหลุดพ้น เพียงแต่วิธีการเท่านั้นที่ดูเหมือนว่าจะผิดเพี้ยนไปจากหลักการเดิมของพระพุทธศาสนาและยังมีอยู่มากที่หลงไปกับระบบที่พุทธตันตระสร้างขึ้นเพื่อเป็นอุบายในภายหลัง แต่ถ้าถามว่าเป้าหมายสูงสุดของพุทธตันตระยังคงเหมือนเดิมหรือไม่ ยังคงตอบได้ว่าเหมือนเดิม ส่วนเป้าหมายหลักของนิกาย พุทธตันตระนั้นมีอยู่สี่ประการ คือ

ประการแรก: เพื่อแย่งชิงศาสนิกชน

เมื่อพระพุทธศาสนาเริ่มเสื่อมลงเนื่องจากศาสนาอื่นหันมาใช้วิธีการใหม่ ๆ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ คือ ความอยากและความกลัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพราหมณ์ที่มีวิธีการเอาชนะความกลัวด้วยการใช้มนต์คาถาบรรเทาความอยากด้วยการอ้อนวอนขอสิ่งต่าง ๆ จากเทพเจ้า จึงทำให้ประชาชนมีความสนใจและหันมาเคารพนับถือเป็นอย่างมาก พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่มุ่งความหลุดพ้นจึงดูเป็นเรื่องยากที่จะเข้าถึงได้ ส่วนศาสนาที่ใช้การอ้อนวอนทำได้ง่ายกว่าเพื่อเป็นการเผยแพร่ศาสนาจึงมีพระสงฆ์บางกลุ่มปรับพฤติกรรมใหม่รวมทั้งตีความหลักธรรมให้เป็นไปในทางลึกลับศักดิ์สิทธิ์เพื่อแย่งชิงพุทธศาสนิกชนคืนจากศาสนาพราหมณ์

ประการที่สอง: เพื่อเป็นวิธีการฝึกจิตให้เข้มแข็ง

วิธีการต่าง ๆ ของพุทธตันตระถูกกำหนดขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงให้จิตใจ การบัญญัติให้ท่องคาถาซึ่งครูบาอาจารย์ผูกขึ้น มักจะกำชับลูกศิษย์อยู่เสมอว่า ต้องสวดให้เกิดสมาธิเพราะว่าถ้าไม่มีสมาธิแล้วคาถาจะไม่หลังจึงเป็นเป้าหมายชนิดหนึ่งที่จะฝึกจิตให้เข้มแข็ง เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้วก็ทำให้เกิดความเมตตา ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยพิธีกรรมที่ลึกกลับ ถ้ามองอีกแง่มุมหนึ่งก็เพื่อสร้างบรรยากาศให้เกิดความน่าสะพรึงกลัวเมื่อเกิดความน่าสะพรึงกลัวแล้วก็จะทำให้นุชนยสรวมจิตนั่นเอง

ประการที่สาม: เพื่อช่วยเหลือและเป็นที่พึ่งทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน

พุทธตันตระมีลักษณะเป็นที่พึ่งทางใจให้กำลังใจแก่บุคคลที่มีความหวาดกลัว เพราะตามปกติแล้วมนุษย์จะกลัวในสิ่งที่มองไม่เห็น เข้าใจว่ามีวิญญาณหรือผู้ยิ่งใหญ่ที่คอยบัญชาให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ และเกรงว่าสิ่งไม่ดีขึ้นจะเกิดกับตนเอง เมื่อกลัวก็มาขอร้องให้พระสงฆ์ช่วยขจัดปัดเป่าความร้ายต่าง ๆ ให้ออกไปเสีย พระสงฆ์เมื่อได้รับคำขอร้องดังกล่าวจึงได้มีเมตตาสนองต่อความต้องการของประชาชนโดยการนำพระสูตรบ้างหรือผูกมนต์ขึ้นมาใช้สวดเพื่อให้เกิดความสวัสดิ์มงคลแก่ผู้ที่มีความทุกข์ทางใจ มนต์เหล่านั้นเรียกว่า “พระพุทฺธมนต์” ข้อความหรือวิธีการใช้นั้นก็เป็นไปในทางที่ดีงามในทางที่จะให้เกิดความเมตตาอารี มีไมตรีจิตซึ่งกันและกัน ไม่ประทุษร้ายเบียดเบียน เป็นไปเพื่อสันติสุขของมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายทั่วหน้า (วิจิตรวาทการ, พลตรีหลวง, 2507, น. 69) พวกตันตระเชื่อว่าการท่องมนต์นั้นถ้าออกเสียงได้ถูกต้องตามกฎข้อบังคับที่วางไว้ มนต์ที่ว่านั้นสามารถนำมาซึ่งอำนาจมหาศาลเพื่อกิจใด ๆ ก็ตาม และยังเชื่อกันอีกว่ามนต์จะศักดิ์สิทธิ์ก็ต่อเมื่อผู้ปฏิบัติได้ผ่าน การฝึกฝนมาอย่างถูกวิธี มีความชำนาญในการใช้มนต์บทนั้น ๆ อย่างดี ตัวอย่างเช่น การใช้มนต์เพื่อสวดไล่วิญญาณร้ายหรือป้องกันคาถาอาคมของฝ่ายศัตรู เป็นต้น ซึ่งหมายความว่า คำในบทสวดมนต์นั้นมีอำนาจพิเศษสามารถขับไล่ภูตผีปีศาจได้หรือพ่ายไปโดยใช้พลังซึ่งเหนือกว่าตัวอย่างที่ยกมาประกอบเพื่อความเข้าใจ พบได้ใน “มตังคสูตร” แห่งทิพยาวทาน

ซึ่งกล่าวถึงพระอานนท์ผู้ถูกบังคับโดยพลังจิตให้เข้าไปสู่บ้านของหญิงฉันทาล ที่หลงรักพระอานนท์และอ้อนวอนให้มารดาใช้เวทมนต์เรียกพระอานนท์เข้ามาหา แต่อย่างไรก็ตามพระพุทธร่องค์ทรงทราบด้วยทิพยญาณจึงทรงไขมนต์อันมีอำนาจเหนือกว่าหักล้างเวทมนต์ที่พระอานนท์ต้องอยู่ช่วยให้รอดพ้นมาได้ (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2536, น. 192) จึงอ้างได้ว่าความเชื่อแบบตันตระสามารถช่วยบำบัดทุกข์ของคนได้

ประการที่สี่: เพื่อบรรลุสุธรรม (นิพพาน)

เป้าหมายของพุทธตันตระที่สำคัญที่สุดก็คือการบรรลุธรรม ดังนั้น คณาจารย์ฝ่ายนิกายตันตระจึงได้สร้างวิธีการมากมายเพื่อที่จะเป็นทางลัดเข้าสู่ความหลุดพ้นได้ง่ายกว่า เพราะทุกคนสามารถเข้าถึงความหลุดพ้นได้ทุกขณะจิต ถ้าหากว่าปฏิบัติได้ถูกวิธีการทำกิจกรรมทุกอย่างที่เราทำจะไร้พินณาการ เมื่อรู้จักปล่อยวาง คณาจารย์ชาวอินเดียรูปหนึ่งชื่อว่า “พุทธญาณ” อธิบายไว้ว่า “ในสภาพที่เรามีร่างกายและอยู่ในระดับปุถุชนก็ยังมีบางเวลา บางขณะที่เราสามารถสัมผัสกับจิตละเอียดขั้นประภัสสรได้ เช่น เวลาหลับ ขณะกำลังหาว กำลังเป็นลม และเมื่อถึงจุดสุดยอดในขณะร่วมเพศ” เป็นต้น ถึงกระนั้น “องค์ทะเลลามาะ” ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า “ในตัวของเรานี้มีศักยภาพที่จะต้องศึกษาค้นคว้า ในขณะเวลาหลับ ขณะกำลังหาว กำลังเป็นลม และเมื่อถึงจุดสุดยอดในขณะร่วมเพศ โอกาสที่ดีที่สุดคือระหว่างกรร่วมเพศ (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2538, น. 98)

สาระสำคัญของนิกายตันตระเกี่ยวกับความรู้สูงสุด คือ โพธิจิตไม่ประกอบอยู่เพียงในปรัชญาเท่านั้น แต่ยังประกอบอยู่ในความไม่แบ่งแยกแห่งปรัชญา (ศุนยตา) และกรุณา (อุบาย) ต้องรวมทั้งสองนี้เข้าด้วยกันโพธิจิตจึงปรากฏ (พระศรีศัคมภีร์ญาณ, 2544, น. 253) จุดหมายก็คือการรู้จักโลกและปรากฏการณ์ว่าเป็นภาวะอย่างเดียวกันไม่แบ่งแยกเข้าสู่สุญญตา คือ ความว่างเปล่า ผู้ที่สารถายมนต์เป็นตัวแทนของผู้รู้ เหล่าเทพทั้งหลายเป็นสิ่งที่ถูกรู้ เมื่อผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความยึดมั่นในการแบ่งแยกย่อมไม่เกิดขึ้น เป็นภาวะแห่งความว่างเปล่าไร้พินณาการผูกมัดเข้าสู่ความหลุดพ้น

เป้าหมายของพุทธตันตระในเบื้องต้นมุ่งหวังเพื่อที่จะถึงความศรัทธาของประชาชนที่ส่วนใหญ่หันไปให้ความเคารพนับถือวิธีการของฮินดูตันตระ แต่เป้าหมายหลักก็คือการนำเสนอหลักการใหม่เพื่อให้เข้าถึงความหลุดพ้นได้ง่ายกว่าและเร็วกว่าเดิม หากว่ามองผิวเผินอาจดูว่ามีความแปลกประหลาด แต่ถ้าเข้าไปศึกษาคำสอนของนิกายพุทธตันตระจะเห็นว่ายังคงมุ่งตรงสู่ความหลุดพ้นเหมือนกับนิกายอื่น ๆ เพียงแต่วิธีการเท่านั้นที่ดูต่างกัน

แนวโน้มของนิกายตันตระในประเทศไทย

เนื่องจากความเชื่อแบบตันตระเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นพุทธตันตระ ฮินดูตันตระ หรือตันตระอื่น ๆ ซึ่งได้ปรากฏเด่นชัดในสังคมไทย เช่น ความเชื่อเรื่องการทรงเจ้า ความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา ความเชื่อทางโหราศาสตร์และไสยศาสตร์ เป็นต้น พฤติกรรมทางสังคมไทยมักตกเป็นเครื่องมือของผู้ที่หวังแสวงหาผลประโยชน์อยู่เสมอ ซึ่งนับวันความเชื่อดังกล่าวจะได้รับการปลุกฝังจากยุคสู่ยุค จากรุ่นสู่รุ่น จนยากแก่การแยกแยะว่าสิ่งใดคือพุทธแท้ สิ่งใดคือเหลื่อมที่อาศัยพระพุทธศาสนา ในปัจจุบันนี้ได้มีพิธีกรรมเกี่ยวกับนิกายตันตระเกิดขึ้นมากมายในสังคมไทยและได้รับการตอบรับจากสังคมเป็นอย่างมาก เนื่องจากสังคมเกิดความหวาดหวั่นและรู้สึกไม่แน่ใจในชีวิตของตัวเอง จึงได้แสวงหาสิ่งอื่นเพื่อจะเติมเต็มความรู้สึกนั้น ไสยศาสตร์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นคำตอบที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงทำให้แสวงหาความศักดิ์สิทธิ์และยอมก้มหัวให้โดยไม่คิดโต้แย้งแต่อย่างใด ยอมเสียทั้งร่างกาย แรงใจ และทุนทรัพย์อย่างเต็มที่ พิธีกรรมพุทธาภิเษกก็เป็นพิธีหนึ่งที่ชี้ให้เห็นความเชื่อของสังคมไทยได้อย่างชัดเจน โดยเมื่อรู้ว่าที่ไหนมีพิธีพุทธาภิเษกก็จะแห่กันไป ร่วมพิธีกันอย่างเนืองแน่น มีการประโคมข่าวประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่าง ๆ เพื่อให้คนมาร่วมงานและบูชาวัตถุมงคลในเชิงพาณิชย์

การประกอบพิธีพุทธาภิเษกเริ่มต้นจากการประกอบพิธีบวงสรวงสังเวยเทวดา และบูชาฤกษ์ ตามพิธีกรรมของพราหมณ์ สำหรับการประกอบพิธี

พุทธาภิเษกที่มีพระมหากษัตริย์เสด็จมาเป็นประธานในการทำพิธี ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธี ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีพราหมณ์คือ พระมหाराชครู ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะพราหมณ์ในสำนักพระราชวังจะเป็นผู้บวงสรวงสังเวทเวทดา เสร็จจากนั้นแล้วจะเป็นพิธีของพระสงฆ์โดยเริ่มตั้งแต่ประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ประธานสงฆ์เจิมเทียนชัย และเจิมเทียนมหามงคลทอง เงิน เทียนวิปัสสี แล้วจุดเทียนมหามงคล เทียนวิปัสสีและเทียนนรหฤคณที่ฐานชุกชีและประธานในพิธีประพรมน้ำพระพุทธมนต์ โปรยดอกมะลิในมณฑลราชวัตร จากนั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ พระเถรอาจารย์ที่กราบอาราธนามาจะขึ้นนั่งเหนืออาสนะรอบ ๆ มณฑลพิธีเพื่อทำพิธีนั่งปลุกเสก แผ่เมตตาจิตตามที่ได้กำหนดเอาไว้ ประธานดับเทียนชัยเป็นเสร็จพิธี (เทพย์ สาริกบุตร, 2503, น. 183 - 202)

เมื่อมองในวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเราก็เห็นว่าชาวพุทธไทยมีการปฏิบัติเชิงไสยศาสตร์ในวงการพระพุทธศาสนาอยู่เนื่อง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพิธีกรรมต่าง ๆ หากมองดูอดีตที่ผ่านมาก็พอจะมองเห็นร่องรอยและพัฒนาการของนิกายตันตระที่เกิดขึ้นในประเทศไทยซึ่งก่อตัวขึ้นท่ามกลางความเชื่อหลากหลายประกอบกัน นิกายตันตระที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจึงเป็นตันตระที่เกิดจากการผสมผสานกันของตันตระหลายอย่าง ทั้งพุทธตันตระ ฮินดูตันตระ และตันตระที่เป็นของท้องถิ่นเดิมของไทย หากมองดูพฤติกรรมของสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งเต็มไปด้วยความเชื่อทางไสยศาสตร์และผลประโยชน์อันเกิดจากกิจกรรมทางไสยศาสตร์ก็พอจะเห็นแนวโน้มของตันตระที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถา หรือไสยศาสตร์ได้เข้ามามีอิทธิพลอย่างมากกับวิถีชีวิตของชาวไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจนบางอย่างได้กลายมาเป็นวัฒนธรรมและประเพณีของชาติไปแล้ว อันเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ในชาติจะต้องปฏิบัติร่วมกัน และเมื่อคนส่วนใหญ่ของชาติใช้ศรัทธานำปัญญาไม่ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง พระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ชี้ทางที่ถูกต้องตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาให้กับประชาชนแต่กลับเป็นผู้มัวเมาและชักชวนประชาชนมาประกอบกิจกรรมแบบตันตระมากขึ้น โดยจะอ้างว่าเพื่อสมทบทุน

สร้างพระอุโบสถบ้าง บูรณะเสนาสนะบ้าง หรือเพื่อกิจกรรมสาธารณะประโยชน์บ้าง เป็นต้น ก็ยังเป็นการสนับสนุนให้เกิดความเชื่อแบบตันตระมากขึ้น ประชาชนส่วนใหญ่ที่มีความเชื่ออยู่แล้วในวันนี้ก็จะแนะนำสั่งสอนลูกหลานให้เชื่อและปฏิบัติตาม ลูกหลานเหล่านั้นก็จะเผยแผ่ความเชื่อไปสู่รุ่นต่อ ๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด เป็นการปลูกฝังความเชื่อที่นับวันยิ่งจะแน่นหนาเกินจะแก้ไขและแนวโน้มของตันตระก็ยิ่งจะได้รับการเปิดรับมากขึ้น แม้ว่าวิทยาการจะทันสมัยสักปานใด ก็ยังทำให้คนมีปัญหามากยิ่งขึ้นความกลัวและความต้องการยิ่งเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่วิทยาการสมัยใหม่ให้คำตอบคนไม่ได้แต่ตันตระให้คำตอบได้ซึ่งเป็นคำตอบที่ยังพิสูจน์ไม่ได้แต่คนก็เชื่อว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดและสบายใจมากที่สุดด้วย

อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อแบบตันตระยังคงอยู่กับสังคมไทยก็คือ ความเชื่อเรื่องวีรบุรุษ วีรสตรี และพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในแต่ละยุคสมัย ดังกรณีของสมเด็จพระศรีสุริเยทัย พระสุพรรณกัลยาณี เรื่อยมาจนถึงท้าวสุรนารี ซึ่งเป็นสตรีในทางประวัติศาสตร์แล้วกลายมาเป็นเทพที่มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถบนบานขออะไรก็ได้ บุรุษในอดีตที่กลายมาเป็นเทพใน ความเชื่อของคนปัจจุบัน เช่น กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี) และรัชกาลที่ 5 เป็นต้น ในส่วนของพระสงฆ์ก็มี เช่น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง หลวงพ่อทวด วัดช้างให้ (ส.ศิริรักษ์, 2542, น. 57) เป็นต้น การเคารพในลักษณะนี้ได้มีกล่าวไว้ในหนังสือวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทยว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จผ่านศาลเจ้าแม่เขาคอก มีผู้กราบทูลให้พระองค์หยุดประทับเพื่อทรงสักการะเจ้าแม่ แต่พระองค์ตรัสว่า “เจ้าแม่เป็นใครซึ่งพระองค์จะต้องทรงบูชา” และตรัสสัพยอกว่า “เป็นเมียข้าไม่ได้หรือ” (เสถียร โกเศศ, 2506, น. 315) เมื่อตรัสแล้วพระองค์ก็ทรงเสด็จต่อไป แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้มีพระปัญญาจริตไม่เชื่อในการดลบันดาลชีวิตจากสิ่งใด แต่คนส่วนใหญ่จะมีศรัทธามาก่อนจึงเชื่อและปฏิบัติตามโดยง่าย ผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ถูกบิดเบือนกลายเป็นผู้วิเศษ และหลักธรรมซึ่งมนุษย์ควรศึกษาในฐานะแนวคิดที่ก้าวหน้าของยุคสมัยก็ถูกบิดเบือนให้เป็นคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ที่แตะต้องไม่ได้ (ศาสนะ วาตะธรรม,

2545, น. 38) ซึ่งในปัจจุบันนี้หากบุคคลที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิพลต่อสังคมไทย ล้มหายตายจากไปก็จะมีผู้ไปเคารพกราบไหว้ระลึกถึงอยู่เสมอจนวันเข้าจากการกราบเพื่อระลึกถึงก็จะกลายมาเป็นการกราบเพื่อขอ ต่อมาก็มีการบวงสรวง ซึ่งก็คือความเชื่อตามแนวทางตันตระ ยิ่งนานวันเข้าก็จะมีเกิดบุคคลลักษณะนี้ขึ้นเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุดตันตระก็ดำเนินต่อไปไม่สิ้นสุดเช่นเดียวกัน

สรุปและวิเคราะห์

ตามประวัติศาสตร์อินเดียได้บอกให้เราทราบว่า ในยุคพุทธตันตระนั้น เป็นยุคที่พระพุทธศาสนาต้องต่อสู้ทางปรัชญากับฮินดูอย่างหนัก แม้ว่าจะอยู่ในภาวะการณ์ใด ๆ ก็ตาม พุทธตันตระก็ยังยืนยันเป้าหมายของการปฏิบัติธรรมอยู่ ที่การตรัสรู้ การบรรลุนิพพานหรือความบริสุทธิ์ของจิตอยู่อย่างมั่นคง เราอาจกล่าวได้ว่าอะไรคือสาเหตุที่ทำให้พุทธตันตระพลาดจากเป้าหมายไปได้ เช่นนั้น เรื่องนี้ทำให้เกิดปัญหาที่เราจะชี้สาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งให้ชัดเจนลงไป แต่สิ่งที่เห็นชัดที่สุดก็คือว่า พุทธตันตระแต่ละสายต่างก็สร้างหลักการหรือวิธีการแปลกใหม่ขึ้นมาตามแนวโน้มสังคมมากกว่าจะเป็นการเน้นในหลักแห่งอริยมรรค หรือห้วงข้อธรรมหมวดอื่น ๆ และในที่สุดโครงสร้างดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาก็หมดไปและกลายเป็นฮินดูไปในวาระสุดท้าย มีความจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้อย่างหนึ่งว่า การสอนโดยนำเอาความหละหลวมผ่อนปรนมาเป็นส่วนประกอบนั้นย่อมทำให้ลัทธิได้รับความนิยมง่ายและรวดเร็ว จึงวิเคราะห์ได้ว่าการปรับตัวของพุทธตันตระในอินเดียไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์แก่คนระดับชาวบ้าน แต่มีวัตถุประสงค์ที่จะแข่งขันกับลัทธิอื่นทำให้ดูเหมือนว่ายังลอยตัวเหนือวิถีชีวิตชาวบ้านอยู่ ความง่ายของพุทธตันตระในอินเดียจึงไม่ใช่ความง่ายเพื่อการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่เป็นความง่ายที่จะเป็นอุปกรณ์ในการต่อสู้กับลัทธิอื่น

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2540). บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียเล่ม 1 ภาค 1 - 4. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2536). *ประเทศจีนกับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2538). *พระพุทธศาสนาแบบทิเบต*. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม.
- เทพย์ สาริกบุตร. (2503). *พุทธาภิเษกพิธี*. กรุงเทพฯ: อุตสาหกรรมการพิมพ์.
- พระศรีคัมภีรญาณ. (2544). *พุทธปรัชญา สาระ และพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจิตรวาทการ, พลตรีหลวง. (2507). *มหัศจรรย์ทางจิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: เสริมวิทยาบรรณาการ.
- ศาสนะ วาเชธรรม. (2545). *ประกาศวันชำระศาสนาเทพ*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- เสถียร โกเศศ. (2506). *วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย*. พระนคร: รุ่งเรืองธรรม.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2513). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. พระนคร: บรรณาการ.
- แสง จันทรงาม. (2531). *ศาสนศาสตร์ (The Science of Religion)*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (2544). *ประทีปธรรม*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ส. ศิวรักษ์. (2542). *พุทธตันตระหรือวัชรยาน*. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม.
- เอ็ดเวิร์ด โคนซ์. (ม.ป.ป.). *พุทธศาสนประวัติสังเขป*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อุทัย หิรัญโต. (2526). *สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา - มนุษย์วิทยา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.